

Der Naturen Bloeme

J A C O B V A N M A E R L A N T

*Der Naturen
Bloeme*

*Uit het Middelnederlands vertaald
door Ingrid Biesheuvel*

Deze uitgave is mede tot stand gekomen dankzij een financiële bijdrage van de Stichting Nederlandse Literatuur en Cultuur in de Middeleeuwen.

Omslagbeeld: miniaturen uit het Leidse handschrift van *Der Naturen Bloeme* (BPL 14A)
Ontwerp omslag en binnenwerk: Margreet van de Burgt

ISBN 9789464563214
NUR 622/684

© 2024 I. Biesheuvel / Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

Inhoud

Inleiding: <i>Der Naturen Bloeme</i> – Het mooiste uit de natuur	7
Jacob van Maerlant, <i>Der Naturen Bloeme</i>	
Proloog	15
Hoofdstuk 1 De mens	19
Hoofdstuk 2 Viervoetige dieren	29
Hoofdstuk 3 Vogels	81
Hoofdstuk 4 Zee- en riviermonsters	129
Hoofdstuk 5 Vissen	147
Hoofdstuk 6 Slangen	165
Hoofdstuk 7 Insecten	179
Hoofdstuk 8 Bomen	195
Hoofdstuk 9 Specerijbomen	211
Hoofdstuk 10 Geneeskrachtige kruiden	221
Hoofdstuk 11 Vermaarde bronnen	233
Hoofdstuk 12 Waardevolle stenen	237
Hoofdstuk 13 Metalen	261
Verantwoording en woorden van dank	265
Register	269
Register ongeïdentificeerd	282
Verklarende namenlijst	283

Der Naturen Bloeme

Het mooiste uit de natuur

erkelijk waar, op het eiland West-Voorne komen geen ratten voor. Dat weet schrijver dezes maar al te goed!’ De man die dit schreef heeft zich in de allereerste versregel van de bijna 17.000 verzen tellende natuurencyclopedie *Der Naturen Bloeme* – want in dat boek is het weetje over de ratten te vinden – al voorgesteld als Jacob van Maerlant. Een enkele versregel later

noemt hij ook de *Dietsche* (‘Nederlandse’) titel waaronder hij wil dat zijn werk bekend wordt. In het Middelnederlands luiden de eerste vier versregels van *Der Naturen Bloeme*: ‘*Jacob van Maerlant, die dit dichte / omme te sendene terer gichte, / wille dat men dit boec noeme / in Dietsche Der Naturen Bloeme.*’ Met ‘*bloeme*’ bedoelde Maerlant niet speciaal dat wat wij tegenwoordig verstaan onder ‘bloem’, maar meer iets als ‘het mooiste wat er te vinden is’ – het mooiste uit de natuur, dus. Vergelijk ook ons woord ‘bloemlezing’, voor een selectie van het mooiste of het beste dat een bepaalde schrijver gemaakt heeft, of een representatieve keuze uit wat er over een bepaald onderwerp geschreven is. Het ‘*te sendene terer gichte*’ (‘om het als geschenk aan iemand toe te zenden’) wordt even later in de proloog van *Der Naturen Bloeme* duidelijk: de bestemming van de natuurencyclopedie is de Zeeuwse edelman Nicolaas van Kats. Los van het feit dat het bijzonder is dat een dertiende-eeuwse dichter zich zo nadrukkelijk met naam en toenaam bekendmaakt, is de lezer nu al een aantal zaken over Jacob van Maerlant, diens leefomgeving en diens werk te weten gekomen.

Jacob van Maerlant werd geboren rond 1235 in de omgeving van Brugge. Daar in de buurt, in Damme, is hij ook overleden in of kort na 1291. Maerlant woonde niet altijd in Vlaanderen. Een tiental jaren van zijn leven, de periode tussen 1258 en 1268, verbleef hij op het Zeeuwse eiland Voorne, waar hij werkte als koster van de kerk in het plaatsje Merlant (bij Brielle). Daar had hij ook een aandeel in de opvoeding van de heel vroeg wees geworden Floris de Vijfde. Het West-Voorne

- ◀ Afgebeeld aan het begin van *Der Naturen Bloeme* in het Leidse handschrift: de heilige Christoffor met het Christuskind op de schouders.

dat ter sprake komt in verband met het niet-voorkomen van ratten is het huidige Goeree. Jacob van Maerlants totale werk omvat meer dan 230.000 versregels. Vijf van zijn werken ontstonden tijdens zijn verblijf op Voorne: *Alexanders Geesten*, *Historie van den Grale*, *Torec*, *Historie van Troyen* en *Heimelijkheid der Heimelijkheden*. Hoewel *Der Naturen Bloeme* is opgedragen aan Nicolaas van Kats, schreef Maerlant dat werk niet meer op Voorne. Zijn taak als leermeester zat erop toen Floris de Vijfde in 1266 (op twaalfjarige leeftijd!) het graafschap Holland ging regeren; ter gelegenheid hiervan schreef Maerlant de *Heimelijkheid*. Maerlant vertrok naar Damme, waar hij als eerste *Der Naturen Bloeme* zou schrijven. Het werk werd vermoedelijk kort na 1270 voltooid. De boeken die Jacob van Maerlant vanaf die tijd schreef (*Rijmbijbel*, *Sinte Franciscus Leven* en de immense *Spiegel Historiae*), vertonen een meer didactisch karakter dan de werken uit zijn begintijd, die zich voornamelijk in de sfeer van de ridderroman afspelen. Als laatste geschrift van zijn hand geldt het gedicht *Van den lande van oversee*, geschreven naar aanleiding van de val van Akko, in het Heilige Land (mei 1291). In of kort na 1291 moet Jacob van Maerlant zijn overleden. Hij liet een groot oeuvre achter, wat hem de lovende bijnaam *Vader der Dietsche dichtren algader* zou opleveren.

Bronnen

‘Ik zou willen dat men mijn werk in *Dietsche* deze titel geeft.’ Jacob van Maerlant schreef zijn werk in het *Diets*, in de volkstaal, en wilde er dus ook een Nederlandse titel aan geven. Hij wilde met zijn *Der Naturen Bloeme* kennis overdragen en toegankelijk maken voor iedereen die het Latijn niet beheerste, het Latijn dat in zijn dagen dé taal van de wetenschap was. Hij schreef ook op rijm, wat het makkelijker maakte dat zijn werk werd voorgelezen aan een publiek dat niet alleen het Latijn niet machtig was, maar dat zelf helemaal niet kon lezen en het van de voordracht moest hebben. Een tekst op rijm is immers gemakkelijker voor te dragen, en zelfs bij gedeelten uit het hoofd te leren, dan een prozatekst. We moeten Maerlants werk, en dus ook *Der Naturen Bloeme*, niet zien als poëzie, maar als proza-op-rijm, allemaal vertaald (maar ook bewerkt en aangevuld) uit veelal Latijnse geschriften, zowel eigentijds als klassiek. Die bronnen en autoriteiten somt Maerlant in het vervolg van zijn proloog allemaal op (zie p. 15 e.v.). De voornaamste Latijnse bron van *Der Naturen Bloeme* is het Latijnse *Liber de natura rerum* (‘Boek over de natuur der dingen’) dat ongeveer een kwart eeuw voor Maerlants vertaling was samengesteld door de geleerde dominicaan Thomas van Cantimpré. Jacob van Maerlant verkeerde evenwel in de veronderstelling dat het Latijnse werk dat hij als zijn hoofdbron noemt, van de hand was van Albertus Magnus (ca. 1193-1280). Hij noemt hem broeder *Alebrecht van Coelne* (‘Albrecht van Keulen’) en voegt eraan toe: ‘*op hem dar ic coenlike liën*’ (‘op hem durf ik met een gerust hart te vertrouwen’). In de Middeleeuwen werd het *Liber de natura rerum* vaker aan Albertus Magnus toegeschreven in plaats van aan diens leerling Thomas van Cantimpré.

Der Naturen Bloeme telt dertien hoofdstukken. In ieder hoofdstuk wordt een bepaald fenomeen uit de natuur behandeld: de mens, inclusief allerlei wonder-

baarlijke volkeren, viervoeters, vogels enzovoort, tot en met waardevolle stenen en metalen, verschijnselen die wij tegenwoordig onder de ‘dode natuur’ zouden rekenen. Het werk is gerangschikt op de Latijns namen die Maerlant in zijn bron aantrof. Wie wilde weten wat er over de hond te vertellen viel, moest dus weten dat hij in het hoofdstuk over de viervoeters bij de *c* van *canis* moest zoeken. De lezers van deze moderne vertaling wordt door de registers de juiste weg gewezen (zie voor de inrichting van deze registers de verantwoording, p. 267). Maar *Der Naturen Bloeme* was niet alleen bedoeld als naslagwerk. Het zal ook letterlijk van *a* tot *z* gelezen zijn en Maerlants publiek zal er ongetwijfeld in hebben aangetroffen wat de schrijver ook zijn eerste bestemming, Nicolaas van Kats, beloofde: ‘*nutschap ende waer*’ (‘nuttige en ware kennis’) en bovendien ‘*medicine ende dachcoringhe, scone reden ende leringhe*’ (‘kennis over medicijnen, tijdverdrijf, onderricht, en dat alles ook nog in mooie bewoordingen’).

Wetenschap

Even voordat hij broeder Alebrecht voorstelt als zijn betrouwbare zegsman, benadrukt Maerlant dat zijn publiek niet moet denken dat hij alles zelf verzonnen heeft. Het enige wat hij heeft gedaan is het proza van zijn wetenschappelijke bron op rijm zetten: ‘*Niemen en hebbe dies waen / dat ic de materie vensede, / els dan ic die ryme pensede.*’ De Dierse dichter heeft dus niets uit zijn duim gezogen. Zijn dertiende-eeuwse publiek zal ook niet getwijfeld hebben aan het waarheidsgehalte van zijn tekst, maar in moderne ogen kan een aantal feiten nogal ongeloofwaardig overkomen. Dat begint al in Maerlants beschrijving van de wondervolkeren, aan het einde van het hoofdstuk over de mens. We ontmoeten mensen met maar één voet, die dan wel weer zo groot is dat hij hun dient als parasol wanneer ze op hun rug in de zon liggen; een volk dat alleen leeft van de geur van appels; mensen met hondenkoppen, enzovoort. Zulke wondervolkeren worden in veel meer middeleeuwse boeken beschreven. We vinden ze bij voorbeeld terug bij Marco Polo, Maerlants beroemde tijdgenoot, en later bij Jan van Mandeville, hoewel wat deze laatste schreef vermoedelijk wél op fantasie berustte. Ook een aantal beschrijvingen van dieren, waaronder fabeldieren als de eenhoorn en de feniks, zorgt voor verwondering. Het zijn fenomenen die heden ten dage geen plaats meer zullen krijgen in een serieus biologieboek. Die verwondering geldt bovendien de indeling die Maerlant (en zijn bronnen) hanteren: het nijlpaard zoeke men onder de zeemonsters en de vleermuis in het hoofdstuk over de vogels, terwijl in het deel over insecten – Maerlant spreekt niet van insecten maar van ‘wormen’ – ook dieren als de pad, de slak en de kikker een plekje hebben gevonden. Het is voor de moderne lezer van groot belang voor ogen te houden dat Maerlants werk stoelt op een wetenschappelijke traditie die in zijn tijd, de dertiende eeuw, al vele eeuwen oud was. De wetenschap in Maerlants tijd baseerde zich op de ideeën van de Griekse filosoof Aristoteles en, naast eigentijdse geleerden, ook op tal van gezaghebbende kerkvaders en schrijvers uit de Oudheid. Maerlants *Der Naturen Bloeme*, bewerkt uit het Latijn van Van Cantimpré, zal altijd te boek blijven staan als

het eerste geschrift dat dergelijke serieuze wetenschap en aristotelische biologie in de volkstaal toegankelijk maakte. Geen ‘*gevensede materie*’ dus, maar kennis die stoelt op een serieuze wetenschappelijke traditie.

Geneeskunst en gezondheidsleer

Jacob van Maerlant belooft zijn lezers en luisteraars ook ‘*medicine*’, kennis over geneeskunst. Wat geldt voor verwondering wat betreft bepaalde beschrijvingen en indelingen, gaat eveneens op voor bepaalde remedies tegen veelvoorkomende ziekten. Vooral in het hoofdstuk over de viervoeters, maar zeker niet minder in dat over de kostbare gesteenten kunnen daar verbluffende staaltjes van gevonden worden. Ook hier geldt echter dat we te maken hebben met de neerslag van serieus beoefende wetenschap. Een heel enkele keer lijkt de Vlaamse dichter toch wat aarzeling te hebben. Zie bijvoorbeeld wat hij zegt aan het einde van zijn uitvoerige beschrijving over de wolf (*lupus*, p. 60): ‘Ik zal niet beweren dat het waar is, maar het is toch heel eenvoudig om het eens te proberen?’ Daarnaast is duidelijk hoeveel waarheid er ook tegenwoordig nog schuilt in de geneeskrachtige werking van bepaalde kruiden. Een zoektocht op het internet zal bovendien duidelijk maken dat het geloof in de werking van bepaalde edelstenen nog volop leeft in onze moderne tijd. Maar over het algemeen kan gesteld worden dat de wetenschap rond geneeskunst en gezondheidsleer enerzijds en magie anderzijds, in de Middeleeuwen minder duidelijk gescheiden waren dan in onze eenentwintigste eeuw.

Die middeleeuwse geneeskunst en de gezondheidsleer in veel oude geschriften stelde voornamelijk op de zogenoemde humeurenleer (Gr. *humores* = lichaams-sappen) van de Griekse geneesheer Claudius Galenus (129-190). Maerlant noemt hem in zijn proloog als een van de autoriteiten die hij bij Thomas van Cantimpré aantroft, en geeft in het inleidende gedeelte bij het hoofdstuk over de kruiden (zie p. 221) een beknopte maar duidelijke uiteenzetting van de ideeën van Galenus. Diens leer is gebaseerd op de gedachte dat het menselijk lichaam wordt ‘geregeerd’ door een viertal lichaamssappen: het bloed (Lat. *sanguis*), het slijm (*flegma*), de zwarte en de gele gal (resp. *melancholia* en *cholera*). De gezondheid nu, wordt bepaald door de normale mengeling en het juiste evenwicht tussen deze vier ‘humeuren’. Wanneer een van de vier vochten in het lichaam te veel overheerst, wordt de mens ziek. Aandoeningen die, naar men destijds meende, veroorzaakt werden door opeenhoping van bepaalde lichaamssappen werden bijvoorbeeld aangeduid met de naam *reume* of ook *coude reume*; zie bijvoorbeeld bij de beschrijving van de *laurus* (een boom) of van de *idros* (een slang). De onderlinge verhouding tussen de vier humeuren bepaalt bovendien het zogenoemde temperament van de mens. Een overblijfsel van deze laatste veronderstelling komen we ook tegenwoordig nog tegen in aanduidingen van het menselijk karakter als ‘flegmatiek’ en ‘melancholiek’. De werking van de vier lichaamssappen wordt verder beschreven met behulp van twee begrippenparen: heet versus koud, en nat versus droog. Deze vier begrippen worden gebruikt om de eigenschappen van kruiden te omschrijven, maar hebben ook betrekking op voedsel, bepaalde orga-

nen van dieren of op de mens. Een combinatie van heet en nat duidt op beweging en leven, terwijl koud en droog duidt op gebrek aan leven en verstarring. Verder wordt alle leven bepaald door de vier elementen: land, water, lucht en vuur. Die elementen kunnen allemaal beschreven worden in termen van heet, koud, nat en droog, en hebben daarom ook invloed op de menselijke gezondheid.

Wijze lessen

‘Ga naar de mieren, luiaard, kijk hoe ze werken en word wijs.’ Dit staat te lezen in het Bijbelboek Spreuken 6:6. De mens wordt daar door de spreekwoordelijk wijze koning Salomo, aan wie de meeste spreuken in dit boek worden toegeschreven, aangespoord niet lui in bed te blijven liggen, maar het gedrag te volgen van de ijverige mier, die in de oogsttijd een voedselvoorraad aanlegt voor toekomstige schaarser tijden. In het hoofdstuk over insecten (‘wormen’) is veel plaats ingeruimd voor de mier (Lat. *formica*). Maerlants beschrijving telt maar liefst honderdtwee versregels; alleen de bij (Lat. *apis*) krijgt er meer. De Vlaamse dichter begint met Salomo’s wijsheid: ‘*Men hoerter Salomoen of gewaghen / want hi senter toe den traghen / ende heeten an haer wijsheit leren.*’ Dit is niet de enige wijze les, niet de enige ‘*leringhe*’, die de lezer voorgeschoteld krijgt. Op tal van plaatsen benadrukt Maerlant – in de meeste gevallen in navolging van zijn bronnen – dat de mens er wijs aan doet een voorbeeld te nemen aan de natuur. Er zal daarnaast herhaaldelijk gewezen worden op Gods goedheid en op de gevaren die de zondige mens loopt om zijn zielenheil te verspelen wanneer hij doorgaat met leven en handelen zoals hij doet. Maerlant steekt bovendien zijn kritiek op adel en geestelijkheid niet onder stoelen of banken. De wijze lessen beginnen al meteen in het hoofdstuk over de viervoeters, waar de *ahanes* wordt vergeleken met al die dwazen die luisteren naar kwaadsprekers en valse raadgevers, de *bonachus* met schijnheiligen en huichelaars, en waar de *camelus* geprezen wordt om zijn kuisheid. Ook het hoofdstuk over de vogels bevat veel moralisaties: ‘Mens, neem toch een voorbeeld aan de havik, de arend, de ooievaar...’ Het zou te veel zijn om alles in het kader van deze inleiding op te sommen. Beter is het te lezen, en zich te verwonderen over de talloze plaatsen waar de middeleeuwse mens de natuur ziet als groot voorbeeld voor de mens.

Jacob van Maerlant vond de wijze lessen in de meeste gevallen in zijn bronnen, werd hierboven gesteld, en dan met name in het *Liber de natura rerum*. Toch zijn hier en daar versregels aan te wijzen die tot op heden niet elders zijn aangetroffen, hoewel het natuurlijk altijd mogelijk blijft dat Maerlant bij het schrijven van *Der Naturen Bloeme* een handschrift van Thomas van Cantimprés geschrift bij de hand heeft gehad dat ons nu niet meer bekend is en waar die moralisaties wél in stonden. Zo komt de uit zijn as herboren wordende feniks, die in het christelijk geloof algemeen wordt verbonden met de verrijzenis van Christus, in sommige handschriften van *De Natura Rerum* niet voor. Het beeld is niet door Maerlant zelf bedacht, maar hij werkt het wel mooi uit. Het zou verder een aardig inkijkje in Maerlants leef- en gedachtewereld kunnen zijn: de vergelijking van de ongeïden-

tificeerde *ahanes* (zie boven) met dwazen is in het Latijn veel minder sterk aangezet dan bij Maerlant. Het exempel over de geestelijken, in de beschrijving van de *ana*, is niet te vinden bij Van Cantimpré – wellicht niet toevallig? De waarschuwing aan hoge heren, aan het slot van de beschrijving van de *calopus* (de Indische antilope), ontbreekt in het Latijn, evenals de les die er getrokken kan worden uit het gedrag van de *gali*, waarschijnlijk een soort wezel. ‘Zo hoort een edel mens zich te gedragen!’ merkt Maerlant op bij de vogel *achantis*; we vinden deze les niet terug in het Latijn. Ook de observatie over leken en priesters (zie de vogel *choretas*) lijkt wel op Jacobs eigen waarneming te berusten. ‘*Ic sach ... oec sach ic ...*’ – hij zegt het zelf! Maerlant volgde zijn bronnen dus niet slaafs; hij selecteerde, liet informatie weg en voegde wijze lessen toe, alles met het oog op zijn publiek. Maerlants tekst is geen getrouwe vertaling van Latijn naar Diets, zoals de hierna gepresenteerde vertaling van Middelnederlands naar modern Nederlands dat wel probeert te zijn: getrouw, maar wel aangenaam leesbaar (in ‘*scone reden*’).

Overlevering en miniaturen

Van Jacob van Maerlants *Der Naturen Bloeme* zijn, naast fragmenten uit acht verschillende handschriften, elf handschriften volledig overgeleverd. Van die elf zijn er zeven van miniaturen voorzien. Het handschrift dat in de Universiteitsbibliotheek van Leiden bewaard wordt, dateert van rond 1360, is vermoedelijk in de omgeving van Utrecht ontstaan en is als enige van begin tot eind geïllustreerd. Alleen het korte laatste hoofdstuk – over de metalen – kreeg geen miniaturen. De afbeeldingen in dit boek zijn afkomstig uit dat Leidse handschrift. Geen van de bewaard gebleven handschriften kan aangewezen worden als de tekst die Maerlant zelf rond 1270 op het perkament moet hebben geschreven. We noemen zo’n originele tekst van de schrijver een autograaf. Dergelijke autografen zijn – in ieder geval voor het Middelnederlands – bijzonder zeldzaam. Nagenoeg al het bewaard gebleven Middelnederlands, zowel proza- als rijmteksten, betreft afschriften (en afschriften van afschriften van...). Het zal duidelijk zijn dat in dergelijke kopieën veel fouten en verschrijvingen voorkomen: kopiïsten konden hun voorbeeld soms niet goed lezen (dat geldt in het bijzonder voor onbekende namen), brachten eigenhandig ‘verbeteringen’ aan (wat vaak juist verslechteringen bleken) of sloegen soms gedeelten uit hun voorbeeld over. Dat maakt het werk voor de filoloog en de vertaler soms extra lastig. Maar we moeten het ermee doen.

Gelukkig hebben we dan de plaatjes nog! En dat geldt zeker voor de handschriften van *Der Naturen Bloeme*, een tekst die het met al zijn beschrijvingen als geen andere tekst moest hebben van wat de lezer of toehoorder, naast lezen of luisteren, ook kon zien. In het Leidse handschrift staat aan het begin van Maerlants tekst een paginagrote afbeelding van de heilige Christoffel met het kind Jezus op zijn schouders (zie p. 6). Algemeen wordt aangenomen dat deze afbeelding de opdrachtgever van het Leidse handschrift moet voorstellen, de Utrechtse geestelijke Jan van IJsselstein. Daar wijzen ook de afgebeelde wapenschilden onderaan de miniatuur op. Alle beschreven viervoeters, vogels, vissen enzovoort

cregen één miniatuur; bij de beschrijvingen van de bomen en kruiden zijn de afbeeldingen minder specifiek een op een. Langere beschrijvingen van dieren, zoals die van de leeuw (*leo*), de olifant (*elephas*) of de feniks, moesten het ook met slechts één plaatje doen. Veel afbeeldingen lijken op elkaar. Toch heeft de vervaardiger van de miniaturen de beschrijvingen in de codex die hij moest illustreren hier en daar goed gelezen. Hij beeldt dieren af met prooi in hun bek, wanneer daar in de beschrijving over verteld wordt; de *linx* wordt afgebeeld bij een muur (waarom? lees de beschrijving!); een ander monster zien we aan het werk gedurende zijn verwoestende arbeid aan bomen en struiken. Wanneer eerst de miniaturen bekeken worden, zullen bepaalde details daarin verwondering wekken. Maar als daarna de beschrijving wordt gelezen, zal blijken hoe goed de miniaturist in de meeste gevallen de tekst in het handschrift dat hij heeft moeten verluchten, gelezen heeft. In een enkel geval kan daarentegen de vraag gesteld worden waarom een dier dat de miniaturist toch zeker uit eigen omgeving gekend moet hebben, zo bijna onherkenbaar is afgebeeld. Te denken valt bijvoorbeeld aan de afbeelding bij de mier (*formica*) of de muis (*mus*).

Bij de beschrijving van dit laatste dier zijn we weer terug bij Jacob van Maerlants constatering dat op het eiland West-Voorne geen ratten voorkomen. De schrijver schreef ongetwijfeld uit eigen ervaring en waarneming, de miniaturist deed dat in dit geval kennelijk niet.

Meer weten

Voor alle afbeeldingen uit het Leidse *Der Naturen Bloeme*-handschrift was in deze vertaling geen plaats. Gelukkig is het complete handschrift BPL 14A te bekijken via deze link: <http://hdl.handle.net/1887.1/item:1602664>. Veel meer informatie dan in het kader van deze inleiding kon worden gegeven, is te vinden in de literatuur die de laatste decennia is verschenen over Jacob van Maerlant en zijn werk, en die ook gebruikt is bij het samenstellen van deze inleiding. Wie meer wil weten kan daar terecht, voor nog meer 'leringhe' en 'dachcortinghe'. Een kleine selectie: hét standaardwerk over Maerlant en diens werk is nog steeds, en zal nog lang blijven: Frits van Oostrom, *Maerlants wereld*. (Amsterdam: Prometheus, 1996). Speciaal voor het middelbaar onderwijs (met handleiding voor de docent) is er: *Jacob van Maerlant*, samengesteld door Ingrid Biesheuvel en Frits van Oostrom. (Amsterdam: Amsterdam University Press, 1999 [Tekst in Context 2]). Een bloemlezing uit Maerlants complete werk, met een algemene inleiding en korte introducties per fragment biedt: Ingrid Biesheuvel, *Maerlants werk. Juweeltjes van zijn hand*. (Amsterdam: Ambo | Amsterdam University Press, 1998 [Deltareeks]). Speciaal over *Der Naturen Bloeme*, met veel meer informatie dan hier gegeven kon worden: Peter Burger (samenstelling en vertaling), *Jacob van Maerlant, Het boek der natuur*. (Amsterdam: Em. Querido's Uitgeverij BV, 1989 [Griffioen]), ook raadpleegbaar bij de Digitale Bibliotheek der Nederlandse Letteren. De vertaling in dit boek is gebaseerd op Eelco Verwijs (ed.), *Jacob van Maerlant's Der Naturen Bloeme*. (Leiden: A.W. Sijthoff, 1878). Zie verder de verantwoording op p. 265 en volgende.

Jacob uā maerlāt die dit dichte
 Omme tefedene terer gichte
 Wille dat mē dit boec noeme
 In dietsche der natuē blōeme.
 Wāt noch noyt i dietschē boeke
 Ne ghene dichtere wilcē roeken
 Iet te dichtene uan naturen
 Van so menighen creaturen
 Als in desen boeke staen

Niemen en hebte dies waen.
 Dat ic die materie vensede
 Els dan ic die ryme pensede
 Die materie uergaderde recht
 Van coelne broeder alebrecht
 Vte desen meesters die hier na comen
 Die ic in sal bi namen noemen.

Die eerste die es aristotiles.
 Die te rechte eerste wel es
 Want hi uan alre philosophen
 Van alre natuerliker dergheen
 Souen allen heidenē die noyt waren
 Draghet hi wone in der scaren
 Waer dat mē dit teyken siet. **Az**
 Dats dat hi te segghen plicet

Plinius die coemt daer naer
 Wies boeke mē hout ouwaer
 Solinus daerna uan naturen
 Schone spreck in siere scrifturen
 In enen boeke die men weet.
 Die uā der werelt wonder heet.
 Sinte Ambrosius uā milane
 Die uan naturen doet teuerstane
 In sinen boeke examiroen
 Dien noemt mē dicke in dit doen
 Sinte baselys sekerlike.
 Dien god sende uan hemelrike
 Enen boec uan besten nature

Staet dicke oec in te le scrifture.
 Sente ysidorus oec mede
 Die dicke grote nuttelychede
 Gheseyt heuet in sinen boeken
 Dien moet men dicke hier soeken
 Oec meester jacob uan uetri.
 Bisscop uan akers so was hi.
 Seder cardenacl uan rome
 Syns eist recht dat ic hier nome
 Een boec oec waer mene weet.
 Wiene makede gherret
 Es ghetelt onder hem somen
 Experimentator hore wome nomen
 Sine worde sette in hier mede
 Alst noet es te men gher stede

Galienus fellidius
 Platearius en philologus
 Luallus physio theofrastus
 Ende die keyser claudius
 En dyogenes demotritus uā athene
 En dyogenes apollodim ghemene
 Die uā an besten die draghē tenym
 Die noch heden i der werelt sijn
 In sinen boeken laet besien.
 Dyonisius ende finicien
 Caton uero ende marchus
 Eralides en orpheus
 Pitagoras en menander
 Homerus ende nicander
 Guliemus dyagoras
 Yurgilius ende andreas
 Coninc iuba patronius
 Coninc philometor metellus
 Coninc ptolomeus umbricus
 Coninc anugonus alpheus
 Coninc archelaus flamicius
 Dhilemon ende nigidius.